

Pismo Europi i međunarodnoj zajednici iz Hrvatske

Dani sjećanja na žrtve komunizma u Gračanima

Published svibanj 11th, 2011

Dana 9. svibnja 1945. u Europi je završen Drugi svjetski rat. Svršetkom do tada najvećeg vojnog sukoba u povijesti stari kontinent počinje novu eru u svojem razvoju. Hrvatski je narod u Drugom svjetskom ratu doživio najgori mogući scenarij, građanski rat obojan ideološkim predznacima tadašnjih vodećih svjetskih sila. Dan 9. svibnja u Europi se slavi kao Dan pobjede. Na žalost, hrvatski je narod taj dan, ali i cijeli svibanj 1945. upamtio kao krvavo razdoblje najgore komunističke represije i terora. Osobito je grad Zagreb u

svibnju 1945. doživio jedne od najtamnijih trenutaka u svojoj povijesti. Široj javnosti malo su poznati događaji koji su se vrtoglavom brzinom odvijali u hrvatskom glavnom gradu. Dana 6. i 7. svibnja mnoštvo hrvatskih vojnika i civila napušta Zagreb iz straha pred Jugoslavenskom armijom, koja se poput bujice prelila Slavonijom i nadirala prema Zagrebu. Katastrofalna odluka o povlačenju prema Zapadu dovela je nekoliko stotina tisuća Hrvata u bezizgledan položaj. U boljoj situaciji nisu bile ni njemačke jedinice koje su se već mjesecima povlačile s juga Balkana. Zločini koje su počinili pripadnici Jugoslavenske armije na Daksi, Širokom Brijegu, Španovici, Zrinu, Krašiću i mnogobrojnim drugim hrvatskim gradovima i selima bili su upozorenje što će stići sve neistomišljenike nove vlasti. Na žalost, svi se hrvatski vojnici i civili neće uspjeti evakuirati iz Zagreba i okolice, jer će обруч Jugoslavenske armije biti zatvoren prije njihovog izvlačenja. Iako se očekivalo da će u Zagreb kao prve jedinice ući odredi X. zagrebačkog korpusa, to se nije dogodilo. „Slava oslobođenja“ Zagreba pripala je dojučerašnjim četnicima Koste Nađa, Peke Dapčevića i Koče Popovića. Njihove fotografije najbolje svjedoče kojoj su vojsci pripadali do jeseni 1944. godine. Umjesto dotadašnjih kraljevskih kokardi stavili su crvenu zvijezdu i nastavili rat protiv svega što nosi hrvatski predznak. Naravno, ne treba imati iluzija da bi hrvatski partizani prema Zagrepčanima bili popustljiviji. Zločini koje je počinio X. zagrebački korpus u okolici Zagreba ili dalmatinske brigade na Širokom Brijegu i Bleiburgu svjedoče o njihovoj okrutnosti. Ipak, Zagrepčani su se nadali dolasku dobro organizirane i obučene vojske, a dočekali su gomilu prljavih i okrutnih dojučerašnjih četnika. Nakon ulaska Jugoslavenske armije u Zagreb započinju strahoviti i jezoviti zločini nad Zagrepčanima i onima koji su se tih dana zatekli u Zagrebu, a nisu podržavali komunističku vlast. Zagrebačke bolnice, prije svega Rebro, postale su stratište golobradih hrvatskih vojnika, koji su izbačeni sa svojih ležajeva, prebačeni u kamione i odvezeni na stratišta. Na stotine nepoćudnih Zagrepčana zatvoreno je u zloglasne logore „Kanal“ (današnji autobusni kolodvor), Prečko i druge. Gotovo da nije bilo zagrebačke obitelji iz koje nije bilo odvedenih u zatvor ili logor. Mnogobrojne su obitelji strepile što će biti s njihovim najmilijima koji su otišli prema Zapadu, u nepoznato...

Poznati hrvatski novinar i publicist Bogdan Radica godinama je živio u SAD-u. Bio je antifašist, ali i antikomunist. Svršetkom rata doputovao je u Zagreb da se uvjeri o stanju u „oslobođenoj“ Hrvatskoj. U svojoj je knjizi „Hrvatska 1945.“ ovako opisao prve dane u „oslobođenom“ Zagrebu: „U Zagrebu su još tada praskale bombe i svaka je detonacija izazivala mrzavost u kostima njegova stanovnika. Poput vihora, strah se pojavljivao vertikalno i horizontalno, izazivajući u čovjeku osjećaj fizičke ništetnosti, ali i intelektualne bijede.

Ljudski se život snizio na tako nisku cijenu da su svi pojmovi o njegovoj vrijednosti, koje je povijest razvijala stoljećima, još iz grčkih preko rimskih do kršćanskih vremena, postajali beznadni. Njegov um, intelektualna bitnost, njegov duh i duša, teško su se mogli izdići na površinu. Dok su razularene mase partizana, mladića intoksiciranih lažima i alkoholom, pjevale pjesme o 'slobodi', slobode nije bilo ni za koga – ni za potlačenu i zastravljenu većinu, kao ni za manjinu, koja se i sama bojala bezvlađa, nasilja i terora što ga je sama nametala većini. Svatko je u svakom trenutku mogao postati žrtvom arbitrarnog nasilja. Kad stari zakoni padaju, kakvi god oni bili, a novi nisu u stanju da se nametnu, strah odnosi ljudima volju, glavu i osjećaje njihova dostojanstva. Pojaviti se iz Amerike u takvoj sredini, svoj isječenju trzajima vječnoga straha, bilo je uistinu strašno suživljavanje između vlasti slobode, osnovane na zakonu i pravu, i bezvlađa, nasilja i terora, osnovanog na imperativu pojedinaca ili skupine dešperatera, brava i rasova. Zakon je bio strojnica, i tko je imao više fišeka o pojasu, taj je bio i jači u odnosu prema nezaštićenu pojedincu. Biti Srbin u to vrijeme značilo je biti vlast." Tako je pisao Bogdan Radica, osvjedočeni antifašist i antikomunist, čovjek koji je zazirao od totalitarizama. Zbog toga je njegov tekst bitan, jer je nepristran, pisan očima čovjeka koji dolazi iz jednog drugog, demokratskog miljea. Zagreb je dakle u svibnju 1945. bio grad straha i patnje, stradanja, ali i nadanja da je zlo moćno, ali ipak prolazno.

Najmasovniji zločini na području Zagreba dogodili su se u njegovim rubnim naseljima ispod Medvednice, prije svega Gračanima. Gračani, uz Markuševac, Čučerje, Remete, Šestine i Bukovec, čine niz od nekoliko prigorskih sela koja su od davnina gravitirala Zagrebu vežući svoju ekonomiju uz glavni hrvatski grad. U vrijeme „oslobođenja“ Zagreba Gračani su bili prigradsko selo s očuvanom tradicijom i običajima, dok su danas predgrađe Zagreba u kojoj se tradicija očuvala zahvaljujući prije svega crkvenim, folklornim i ostalim društvenim organizacijama. Za vrijeme Drugog svjetskog rata Gračani su živjeli mirnim životom bez ikakvih vojnih zbivanja. Većina muškaraca bila je novačena u domobranske postrojbe, dok ih se desetak dragovoljno prijavilo u Ustašku vojnici. Sigurnost i mir Gračanci su imali zahvaliti i blizini „Vile Rebar“ koja se nalazila na rubu Gračana, a u kojoj je često, osobito kako se rat primicao kraju boravio i Ante Pavelić. Područje „Vile Rebar“, a samim time i cijelih Gračana, osiguravao je Poglavnikov tjelesni sdrug. U selu je bila prisutna i satnija hrvatskog domobranstva, a od 1943. i jedinice njemačke vojske. Nijemci su spavali u prostorijama škole, ali i po kućama imućnijih seljaka. Nijemci su ubrzo sklopili prijateljstva s domaćim stanovništvom. Prema svjedočenju danas živućih svjedoka, Nijemci su osobito bili omiljeni među djecom, jer su im dijelili čokolade i bombone, što je tada na selu bio pravi raritet. Osobitu je važnost odigrala njemačka vojna ambulanta. Budući da Gračani tada nisu imali nikakvu zdravstvenu ustanovu, njemački su bolničari pružali pomoć gračanskim stanovnicima, a i danas ima živućih kojima su Nijemci kao djeci spasili život, od tada smrtonosnih vodenih kozica i gripe. Život je tekao svojim tokom. Mir i blagostanje naglo su prekinuti u svibnju 1945. godine.

Dolazak VI. ličke proleterske brigade u Gračane bio je traumatičan događaj za cijelo selo kojeg se i danas stariji mještani sjećaju s knedlom u grlu i suzom u očima. Nakon dvodnevene bitke u kojoj su pripadnici VI. ličke proleterske brigade svladali hrvatske i njemačke snage u povlačenju, započeo je cijelomjesečni masakr i izživljavanje nad poraženima. VI. lička proleterska brigada uspostavila je u Gračanima svoj stožer. Brigada je također uspostavila svoj stožer i vojni zatvor u ulici Gračec na kućnom broju 22, u kući Drage Bešića. Podrum kuće služio je kao mučilište, dok su gospodarske zgrade služile kao zatvor za zarobljenike. Prema navodima svjedoka, svako jutro partizani bi čistili podrum od krvi i dijelova tijela mučenih ljudi. U zatvoru su mučeni hrvatski i njemački vojnici, ali i velik broj civila, osobito žena. Stradali su i domaći stanovnici, članovi ustaškog pokreta ili pripadnici hrvatskih vojnih formacija. Gračani su kao stratište izabrani iz dva razloga. Prvi

je svakako praktične naravi i odnosi se na konfiguraciju gračanskog terena. Gračanska dolina omeđena na sjeveru Medvednicom, na zapadu Šestinama, a na istoku brežuljcima koji se uzdižu prema Remetama, pružala je zločincima idealno mjesto za egzekuciju. Pucnjava i krikovi odbijali su se od brijegova, a mnogobrojne zavale i šumarci davali su prostor za masovne jame. Ne treba zanemariti ni odličnu povezanost sa Zagrebom. Samo 15-ak minuta vožnje od logora na Kanalu bili su idealni za partizanske časnike i pripadnike KNOJ-a koji su navraćali kako bi vršili neku osobnu osvetu i smaknuća. Drugi je razlog bio taj što su Gračanci tokom cijelog rata ostali lojalni hrvatskoj državi. Broj Gračanaca u hrvatskim oružanim snagama i odličan odnos s Nijemcima, kao i podatak da su Gračani dali samo jednog ilegalca, kako su ga ostali mještani tada zvali, najbolje svjedoči o tome. Zbog toga je novi režim u Gračanima demonstrirao svoju snagu. Pokolj ranjenika izvršen je i u bolnici za plućne bolesti „Brestovac“ na Sljemenu, gdje su hrvatski vojnici izbačeni iz bolesničkih kreveta, poklani i pobacani u jame. Smaknuća su trajala sve do početka lipnja 1945. kada VI. lička proleterska brigada napušta Gračane i ostavlja za sobom krvavi trag tzv. oslobođenja.

Postavlja se pitanje krivnje za počinjene zločine. Zapovjednik VI. ličke proleterske brigade Nikola Tesla bio je general Đoko Jovanić, čovjek koji je na samom početku rata kao jedan od četničkih zapovjednika provodio progon Hrvata u Srbu i Boričevcu. Ubrzo je shvatio da su partizani jači i organiziraniji od četnika te je prešao pod zapovjedništvo Josipa Broza Tita. Jovanićeva izričita zapovijed glasila je: „Sve bandite, koji su služili hrvatsku ili njemačku vojsku, treba strijeljati.“ No, iako je Đoko Jovanić bio visokopozicionirani zapovjednik i osvjedočeni neprijatelj svega hrvatskog, naredba o pogubljenju stigla je s vrha. Njegov nadređeni, general Koča Popović, zapovjednik Druge armije, izravno je primio naredbe od Josipa Broza Tita. Da je zločin u Gračanima izvršen smišljeno, jasno govori naredba koju je Aleksandar Ranković, šef Ozne, uputio 17. svibnja zapovjedništvu Ozne u Zagrebu: „Vaš rad u Zagrebu je nezadovoljavajući. Za 10 dana u oslobođenom Zagrebu streljano je samo 200 bandita. Iznenaduje nas ova neodlučnost za čišćenje Zagreba od zlikovaca. Radite suprotno od naših naređenja jer smo rekli da radite brzo i energično i da sve svršite u prvim danima.“ Dakle, sve je jasno, Ranković kao šef Ozne, izravno podređeni Titov suradnik, dao je depešu hrvatskoj Ozni da treba započeti s represijom i zločinima. Nakon toga Ozna u Hrvatskoj kreće u akciju te započinju tragični i krvavi događaji u Gračanima. U prilog tome govori i podatak da su masovna pogubljenja u Gračanima započela 19. svibnja, znači dva dana nakon Rankovićeve naredbe. Sve do danas nitko nije odgovarao za zločine nad hrvatskim i njemačkim vojnicima te masom civila.

Već nekoliko mjeseci nakon gračanskog pokolja stanovnici su na pojedinim stratištima ostavljali cvijeće. Uglavnom su to radili mladi koji su time prkosili komunističkoj vlasti. Kada je, međutim, milicija razbila raspelo u blizini grobnice na Lonjščini, Gračanci su shvatili da situacija postaje ozbiljna. Obilježavanje stratišta započelo je tek stvaranjem slobodne Republike Hrvatske. Na gračanskoj mrtvačnici postavljen je križ i spomen ploča s natpisom Spomen žrtvama rat svibnja 1945. godine. Osnovana je komisija za istraživanje grobišta i njihovo obilježavanje. No s vrha države plan i akcija starijih Gračanaca bila je kočena, jer nekome očito nije bilo ugodno priznati da u glavnom gradu Hrvatske postoje masovna stratišta na kojima su komunisti ubijali svoje neistomišljenike. Sve se zamatalo u celofan prozirnog anifašizma. Ipak navedena je ploča 1995. uspješno postavljena. Na jesen 2008. inicijativom mojeg prijatelja i suradnika, Tomislava Čeglja pokrenut je u Gračanima projekt Dani sjećanja. Rijetko viđenom agilnošću, Čegelj je okupio sve mjesne udruge i organizacije: HPD Gračani, HSPD Podgorac, Udrugu za očuvanje i razvoj Gračana, ŠRD Gračani, DVD Gračani, Lovačko društvo Sljeme – Gračani i Etno udruhu Falaček Prigorja. Uz pomoć župe sve su organizacije dale svoj prilog u velikoj procesiji i svetoj misi

koju je u svibnju 2009. predvodio o. Vjenceslav Mihetec, upravitelj remetskog svetišta. Mnoštvo Gračanaca u narodnim nošnjama, zbor Baščina kao i brojni ugledni gosti odali su spomen gračanskim žrtvama. Uoči sv. mise ljudima su podijeljeni leci s osnovnim podacima. Također dan uoči sv. mise na svim su gračanskim stratištima postavljeni veliki i lijepi drveni križevi s natpisima o broju žrtava. Policija je izašla na teren i vršila informativne razgovore po mjestu. Međutim, križevi su ostali na mjestu. Ne mogu ne primijetiti da istina i danas smeta onima koji sebe uporno nazivaju antifašistima, a zapravo skrivaju iza toga lice zločinačkog boljševizma. Godine 2010. krenuli smo korak dalje. Ponovno zahvaljujući Tomislavovoj inicijativi projekt se nastavio. Božo Banić, stanovnik Gračana, snimio je film Sjene djetinjstva u kojem govore živi Gračanci, svjedoci tragičnih događaja, a povijesni osvrt daje moja malenkost. Film je prikazan večer uoči svečane procesije i sv. mise. Gradska četvrt prepoznala je naš projekt te su uz njenu financijsku pomoć izrađene sada otkrivene spomen ploče. Na šest ploča stoji natpis U spomen na žrtve partizanskih pokolja u Gračanima nakon svršetka rata u svibnju 1945. godine. U izradi su postolja za mramorne ploče koje će biti postavljene na stratištima; Obernjak, Strmec, Bjelčenica, Lonjščina, Peščenka i Zlodijev Brijeg i Banekov stubl. Na ostale dvije ploče stoji natpis U spomen na sve poslijeratne žrtve partizanskih pokolja u svibnju 1945. godine u Gračanima. Navedene dvije ploče bit će postavljene na središnjem stratištu Pri Isusu i na gračanskoj mrtvačnici. Na taj će način biti završen prvi dio obilježavanja, a naša je velika želja u Gračanima izgraditi veliki spomenik nedužnim hrvatskim žrtvama partizanskih pokolja. Znamo da će biti teško, da nam vladajuće strukture u državi neće ići na ruku, no ono što nas hrabri je da u projektu velikom većinom sudjeluju mladi Gračanci, čiji su djedovi i bake svjedoci tragičnih događaja. Iako su komunisti mislili da će naši preci pognuti glave i prešutjeti istinu, oni su je prenašali s koljena na koljeno, sve do naše današnje generacije. Zbog svih gore navedenih podataka, o kojima postoji dokumentacija, a i grobnice ne lažu, žalosno je slušati izjave bivšeg i sadašnjeg predsjednika države. Stjepan Mesić dijeli žrtve na „opravdane“ i „neopravdane“ i stalno promiče nebuloznu ideju o već napisanoj povijesti. Kao da historiografija nije dinamična znanost koja se stalno razvija i dolazi do novih spoznaja. Prema njegovim teorijama trebali bi zatvoriti studije povijesti i prestati s istraživačkim radovima. Također napominje da se moramo okrenuti budućnosti i zaboraviti prošlost, no dok drugima zabranjuje da pokapaju svoje mrtve, spreman je pozdravljati zločinačkim pozdravom „Smrt fašizmu, sloboda narodu“, pod kojim su stradale tisuće nevinih Hrvata i drugih naroda na području bivše Jugoslavije. Sadašnji predsjednik Josipović otišao je i korak dalje. Zajedno s premijerkom Jadrankom Kosor podigao je četnički spomenik u Srbu, a kapu partizanku nazvao „kapom mira i ljubavi“. No, ta je kapa u svibnju 1945. u Zagrebu predstavljala kapu mržnje prema svemu hrvatskom i katoličkom, a nije nosila nikakvo oslobođenje. Do dan danas u Gračanima se održao termin „preokret“, a ne „oslobođenje“, jer nas Hrvate nisu imali od čega oslobađati dojučerašnji četnici. Osobno i u ime organizacijskog odbora „Dani sjećanja na žrtve komunizma u Gračanima“, pozivam ih 22. svibnja u Gračane na odavanje počasti žrtvama komunističkog terora. Svojim bi dolaskom potvrdili demokratske nazore kojima se vole dičiti, jer ako je Europska unija osudila sve totalitarizme dvadesetog stoljeća, a njima su puna usta Europe eto prilike da to pokažu i na djelu. Nema antifašizma bez antikomunizma i nema naroda koji smije zaboraviti svoju prošlost i žrtve, a da istodobno očekuje prosperitet u budućnosti.

Detaljan opis grobnica

Jelačićev Brijeg - Službeno je strijeljano i zaklano 40 osoba. Na grebenu koji se blago uzdiže južno od crkve Sv. Mihalja prema Mihaljevcu i nosi ime Okrugljak, na vrhu šume, uz cestu lijevo njemački i hrvatski vojnici iskopali su rovove za obranu od partizana, a u sredini velika jama 6 x 6 m, u kojoj se nalazio protuzrakoplovni top. Ti rovovi i jame

poslužili su kao stratište za I. bojnu Stražarskog sklopa, mladića od 17 godina, unovačenih nekoliko mjeseci pred kraj rata. Mladići su ubijeni vatrenim oružjem, ali i priklani bajunetama. U rovove je zakopan i manji broj civila. Prema pričanju svjedoka ovdje je zakopano više od 40 ljudi koliko iznosi službena verzija. Stariji mještani kazuju i do 160 žrtava.

Golača – Na zemlji obitelji Puntijar ubijeno je i zakopano pet žrtava. Prilikom izgradnje tramvajske pruge 1947. i 1948. godine radnici i domaći ljudi pronašli su ostatke leševa, ali su zbog vlastite sigurnosti o tome morali šutjeti.

Matkov Brijeg – Partizani su 17 hrvatskih vojnika svukli do gola, te ih ulicom Isce pokraj crkve doveli do Matkovog Brijega. Na tom su ih mjestu poubijali i zakopali.

Grabeščak – Prema već svjedočanstvu Rudolfa Baneka, partizani su na vrh ulice Grabeščak doveli desetak mladića u plavim odorama, pitomaca zrakoplovne škole, svukli ih do gola i žive pobacali u Banekov stubl (bunar).

Đurkov voćnjak – U voćnjaku obitelji Đurak pokopano je deset žrtava.

Gračanski Ribnjak – Na zemlji obitelji Vincek, Puntijar i Trnčević pokopano je 13 hrvatskih i njemačkih vojnika stradalih u borbi.

Krivićev Brijeg – U dvije grobnice bačeno je ukupno 60 golobradih mladića, pripadnika Domobranske vojne škole. U prosjeku starosti 16 – 17 godina. Žrtve su ubijene iz vatrenog oružja, ali i priklane noževima.

Strmec – Službeno je na ovom mjestu pokopano 242 ljudi. Prema podacima tu se nalazila duboka jama, preostala nakon kopanja tunela u kojem je trebala biti državna riznica Nezavisne Države Hrvatske. Budući su tunel počeli kopati tek u kasnu jesen 1944. godine, nikada nije dovršen. Nakon bitke u Gračanima ovdje je pokopano 242 ljudi, hrvatskih i njemačkih vojnika. U drugoj polovici svibnja ovdje su dovodili civile iz Zagreba, koje su stijeljali i bacali u jamu. Prema svjedočenju starijih mještana ovdje se ukupno nalazi oko 600 žrtava, međutim službeno se vodi broj od 242. Mirko Banek (1919.) i danas živi u stanovniku Gračana pokapao je žrtve na ovom stratištu.

Partizanski zatvor u kući obitelji Bešić – U zatvoru na kbr. 22 u ulici Gračec bili su dovoženi ljudi iz svih dijelova Zagreba. To su uglavnom bili zatvorenici iz logora Kanal i Prečko. Partizani su ljude dovodili u skupinama i smještali ih na dvorište koje su čuvali naoružani stražari, na udaljenosti svaka 2 m. U podrumu kuće Drage Bešića bilo je mučilište. Prema svjedočenju starijih mještana iz podruma je svako jutro iznošeno po nekoliko kanti krvi i ljudskih ostataka. Oni nesretnici koji bi preživjeli mučenje bili bi vezani po troje telefonskom žicom i u kolonama odvođeni u šumu gdje su bili ubijeni. Sve su to Gračanci znali i sa strahom promatrali iz svojih kuća. Međutim nikome nisu mogli pomoći. Svako jutro dvorište je bilo prazno, a oko podneva bi dolazili novi zarobljenici. U zatvor su partizani često dovodili i ženske zarobljenike, uglavnom mlade Zagrepčanke čiji su roditelji imali bilo kakvu službu u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Djevojke su mučene, potom silovane i ubijene. Prema nepouzdanim podacima ovdje je život na navedeni način skončala i kćer doglavnika Mile Budaka – Grozda Budak. Navodno su partizani fotografirali njeno mučenje te je načelnik vojnog suda II. armije dr. Gabrijel Divjanović snimke pokazao Mili Budaku uoči njegova smaknuća. Navedeni podaci nisu potvrđeni već sam ih čuo iz raznih izvora, ali bez čvrstih dokaza. Poslijednji su puta doveli ljude i odveli ih na strijeljanje, na sam blagdan Duhova 1945. godine.

Lonjščina – Ovaj dio Gračana od davnih je dana zvan i Banja Luka. Ne bih na ovom mjestu ulazio u toponimiju Gračana, već to navodim kako se neupućeni čitatelj ne bi zbunio i pomislio da se radi o gradu Banja Luci u Bosni i Hercegovini. Na ovom je mjestu

pogubljeno i zakopano 27 hrvatskih vojnika i civila. Žrtve su bile vezane žicom i međusobno povezane. Zbog toga su padale zajedno u jamu. Ubijane su noću vatrenim oružjem. Prema naredbi partizana zemljom su ih zatrpali stanovnici Gračana koji su za svoj rad dobili potvrde o radu.

Belčenica i Peščenka – Na ovim je mjestima prema službenim podacima strijeljano i poklano 110 ljudi. U borovini na početku današnje ulice Nadvina, nalazi se usjeklina između borova, oko stotinjak metara od ceste. Tamo su na donjem mjestu srušili borove da bi napravili branu i tako dobili jamu za pogubljenje. Trupce su zasipali zemljom kako se leševi nebi rušili prema dolje te kako krv ne bi tekla izvan usjekline. Na gornjoj strani bio je šumski put za Vilu Rebar, gdje su partizani sa strojnicama dočekivali nove zarobljenike. Kad bi došla nova skupina ljudi vezanih žicom na rub usjeka, oni su ih ubijali i leševi su padali u rupu jedni preko drugih. Kad su partizani napunili jamu Gračanci su je morali zatrpali. Stariji Gračanci navode da je ovdje pogubljeno i zakopano oko 800 hrvatskih vojnika i civila, među kojima žene i djeca.

Zlodijev Brijeg – Na samom sjevernom dijelu Gračana, blizu šume nalazi se Zlodijev Brijeg. Na tom je mjestu strijeljano i zaklano 50 hrvatskih vojnika i civila.

Grđanov vinograd – Iznad vinograda obitelji Grđan strijeljani su i zaklani mladići od 15 – 16 godina, pripadnici Časne radne službe iz Velike Gorice. Nije poznat točan broj pogubljenih, ali je veći od desetak.

Zdenčec (Pri Isusu) – Gračanci taj dio Gračana zovu Pri Isusu, zbog raspela koje se nalazi na tom mjestu. Službeno su u tri grobnice pokopane 152 strijeljane i zaklane osobe. Međutim, prema pričanju starijih mještana, na lijevoj kosini uz stazu sve su udubine napunjene ljudskim tijelima. Stariji mještani navode broj od preko 300 žrtava na ovome mjestu. Kako bi prikriili zločin komunisti su na ovom mjestu zasadili gustu crnogoričnu šumu, koja odudara od okoline zasađene hrastovima i bukvom.

Bjelčenica (Pri Mariji) – Budući su Gračanci i nekad i danas bili zaista vrlo pobožni ljudi često su u šumi postavljali kipove Majke Božje. Zbog jednog od njih ovaj se dio šume naziva Pri Mariji. Navedena je lokacija udaljena tek nekoliko minuta od Zdenčeca i tamošnjeg stratišta, pa se zapravo radi o jednom relativno velikom području sa nekoliko kosturnica. Ovdje je strijeljano i zaklano 40 ljudi. Ovdje na Bjelčenici nalazio se veliki i duboki jarak kroz kojega je išla šumska cesta. Žrtve su pokopane na taj način da su urušili na njih zemlju s obje strane ceste. Sloj zemlje bio je debel oko 2 m. Sve je bilo posuto živim vapnom i zalijano otopinom lizola i kreolina. No, preko ljeta su kiše isprale gornji sloj zemlje te su ljudski udovi još dugo vremena na užas Gračanaca virili iz zemlje.

Brestovac (Obernjak) – Bolnica Brestovac bila je lječilište za plućne bolesnike u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. Liječeni su vojni i civilni bolesnici. Ovo bi stratište i događaji u bolnici Brestovac zahtijevali poseban članak, jer je podataka jako puno i sam ih posjedujem. No budući da Brestovac ne pripada selu Gračani već se nalazi izvan mjesta, navest ću samo osnovne podatke. Prema izvještaju Miroslava Haramije i dr. Tadije Drinkovića koji je brinuo za bolesnike, partizani su brutalno pogubili 40 teških bolesnika, uglavnom domobrana i civila. Naknadno je pogubljeno još 170 bolesnika, a partizani su živote poštedili samo osoblje bolnice, jer im je bilo potrebno za liječenje njihovih bolesnika. Brestovac je napušten 1968. godine i danas izgleda potpuno sablasno. Žrtve su pokopane u blizini od strane gračanskih seljaka za što su dobili potvrde o radu.

Stare senokoše – U blizini Brestovca nalaze se Stare senokoše na kojima su nekada stari Gračanci kosili travu i sušili sijeno za stoku. Ovdje je pokopano 8 hrvatskih vojnika u tri zasebne grobnice.

Predsjednik udruge „Falaček Prigorja“ - Domagoj Novosel, prof.